

Nr 183.

Av herr **Bergqvist** m. fl., *angående ortstillägg åt lärare vid högre allmänna läroverk och samskolor, folkskoleseminarier samt folk- och småskolor i Västerbottens och Norrbottens län.*

I Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 260 angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid de allmänna läroverken m. fl. har jämväl frågan om ortstillägg åt ordinarie lärare vid läroverken i Västerbottens och Norrbottens län blivit berörd, men icke lett till någon framställning vid denna riksdag från Kungl. Maj:ts sida.

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet anför departementschefen i denna punkt följande:

»För ordinarie lärare vid de allmänna läroverken i Västerbottens och Norrbottens län har lärarlönenämnden föreslagit ortstillägg, beräknat efter vissa närmare angivna grunder. Löneregleringskommittén har på anförda skäl icke ansett sig böra för närvarande förorda ifrågavarande förmån.

I omförmälda hänseende hava ytterligare framställningar inkommit till Kungl. Maj:t.

Ehuru jag behjärtar de skäl, som anförts till förmån för äskanden i detta syfte, anser jag mig dock, med hänsyn till de av löneregleringskommittén åberopade undersökningarna på ifrågavarande område, böra föreslå, att denna fråga tillsvidare undanskjutes».

Att denna alltsedan år 1909 aktuella fråga även nu undanskjutits, måste livligt beklagas icke minst för undervisningens egen skull inom de nordligaste länen. Detta undanskjutande kommer säkerligen ock att hos vederbörande lärarpersonal förorsaka stor missräkning, så mycket mer som i den kungl. propositionen till 1917 års riksdag angående tillfällig löneförbättring för år 1918 åt lärarpersonalen vid de allmänna läroverken ställdes

i utsikt, att frågan skulle få sin lösning i samband med den definitiva löneregleringen för nämnda lärarpersonal.

I den kungl. propositionen omnämnes, att rektor och lärarkollegiet vid högre allmänna läroverket i Luleå i särskild hemställan hos departementschefen begärt, att en blivande lönereglering för läroverkslärar- och seminarielärarkårerna även måtte innefatta ortstillägg åt lärare i Norrbottens och Västerbottens län med ett belopp av 15 procent av den kontanta avlöningen enligt de av lärarlönenämnden i övrigt föreslagna grunder, dock att rätten att åtnjuta ortstillägg jämväl måtte utsträckas till extra lärare och vikarier vid de allmänna läroverken inom de båda nämnda länen.

En liknande hemställan har ock från samma håll tillställts åtskilliga ledamöter av riksdagen.

Vid själva skrivelsen i ärendet finnes bifogad en utförlig redogörelse för frågans innebörd med särskild hänsyn till högre allmänna läroverket i Luleå. I denna redogörelse, som väsentligen är grundad på handlingar, tillgängliga i Band 3 av lärarlönenämndens betänkande pp. 93—98 och 467—489 samt i sin senare del kompletterad med stöd av Luleå lokal-förenings av läroverkslärarnas riksförbund protokoll, anföres bland annat följande:

»A. *Historik.*

Från början må det vara förtjänt av påpekande, att yrkandena på ortstillägg för läroverkslärare inom våra nordligaste län icke ursprungligen framförts av denna kår själv eller någon deras organisation, huru betryckta förhållandena ock varit för dem. Efter föreliggande fakta att döma har det varit andra omständigheter, som framkallat frågan och gjort, att den år 1909 kom att upptagas från två olika håll.

Genom löneregleringar under loppet av riksdagarna 1907—1909 hade statsmakterna tillerkänt ortstillägg å fixa belopp varierande mellan 100 och 450 kronor eller ock med viss procent å arvudet åt snart sagt alla med läroverkslärarna i avlöningshänseende jämställda statstjänstemän i de nordliga länen: åt telegrafstaten och järnvägsstaten 1907, åt landsstaten, lantmäternas och skogsstaten 1908, åt poststaten 1909. I ekonomiskt och socialt hänseende blevo läroverkslärarna härigenom försatta i mindre gynnad, d. v. s. i sämre ställning än dessa kategorier här bosatta statstjänstemän. Ortens representanter i riksdagen, herrar Berggren, Kronlund m. fl. tvekade ej heller att vid 1909 års riksdag genom motioner i riksdagens båda kamrar framdraga detta och yrka likställighet åt läroverkslärarna genom beviljande av ortstillägg, avseende såväl ordinarie som extra och vikarie-

rande lärare vid de allmänna läroverken inom Norrbottens län, utgående med 10 % av varderas samtliga löneförmåner, ej överstigande 7,000 kronor, samt med maximum av 500 kronor och minimum av 300 kronor. I motiveringen framhölls

att behovet av ortstillägg för statens tjänstemän inom Norrbottens län redan är officiellt erkänt genom de senaste löneregleringarna,

att levnadsomkostnaderna i länets städer äro synnerligen höga, dels på grund av det avlägsna läget, dels på grund av den långa, kalla och mörka vintern,

att omsättningen av lärarkrafter vid länets läroverk varit så stark, att undervisningen väsentligt lidit därav, samt

att svårigheten att få vikariat och extraläraryrplatser besatta med formellt kompetenta personer i dessa städer är större än i några andra.

Statsutskottet, som fann det framlagda förslaget till sina konsekvenser vara av så vittomfattande natur, att den i motionerna lämnade utredningen och kostnadsberäkningen ej var tillfyllest, avstyrkte motionerna, som också blevo av riksdagen avslagna.

De i ovannämnda motiverings senare moment framhållna synpunkterna av vådorna för undervisningen på grund av omsättningen av lärarkrafter och svårigheten att få vikariat och extraläraryrplatser tillfredsställande besatta, blev av dåvarande rektorn för högre allmänna läroverket i Luleå, nuvarande undervisningsrådet H. Wallin synnerligen kraftigt belyst i en till Kungl. Maj:t riktad skrivelse av den 20 oktober 1909. Skrivelsen relaterar utförligt uppkomsten av det stora antalet vakanser i ordinarie beställningar, framhåller det ringa antalet sökande till uppkomna ledigheter och berör med eftertryck den svaga kompetensen och bristande undervisningsvanan hos tillfälligt anställda vikarier. Dessa omständigheter i förening hade vid tiden för rektor Wallins skrivelse lett till ett tillstånd vid läroverket, som äventyrade läroanstaltens verksamhet ävensom lärjungarnas och allmänhetens berättigade intressen. En sammanställning av dessa förhållanden med det faktum, att under de två senaste åren *elva* abiturienter underkänts i mogenhetsexamen, klarlade orsakssammanhanget.

Från dessa förhållanden, vilka rektor Wallin, såsom ansvarig för läroverkets verksamhet, anser sig böra bringa till Kungl. Maj:ts kännedom, övergår han till en undersökning av deras orsaker. Han finner sådana i de höga levnadsomkostnaderna, i svårigheten för sydlänningen att helt naturaliseras, i de dryga utgifter som förorsakas av de som nödvändiga ansedda rekreations- och studieresorna till sydliga delar av riket och till utlandet; och han påpekar det betecknande faktum, att norrbottningarna och överhuvud taget norrlänningarna icke visa tendenser att rekrytera

lärarplatserna här. Liksom motionärerna vid den föregående riksdagen anser rektor enda möjligheten att motverka dessa för läroverket ödesdiga förhållanden vara, att läroverkets lärare i en eller annan form erhålla lönetillägg. Förhållandena inom härvarande statstjänstemannagrupper, åt vilka lönetillskott i en eller annan form beviljats, vittna om medlets effektivitet; en billig rättvisa kräver dess utsträckning till lärarkåren; och statsutskottets betänkligheter gentemot åtgärdens konsekvenser bemötas med hänvisande till redan förut beviljade lönetillägg av lokal natur åt lärarna vid högre lärarinneseminariet i Stockholm ävensom åt extra ordinarie adjunker vid Luleå folkskoleseminarium.

Rektor Wallins skrivelse utmynnar i den hemställan att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen

att för beredande av ortstillägg åt såväl ordinarie som extra och vikarierande lärare och lärarinnor vid allmänna läroverken inom Norrbottens län måtte å extra stat för år 1911 anvisas ett förslagsanslag av 10,650 kronor, varav till ämneslärare vid nämnda läroverk må utgå ett ortstillägg å 300 kronor åt vardera till ämneslärarinnor och övningslärare vid samma läroverk ett ortstillägg å 150 kronor åt vardera.

Ett anmärkningsvärt erkännande av riktigheten i rektor Wallins synpunkter i frågan ävensom av rättvisan i kraven på ortstillägg lämnades i ett utlåtande av Konungens befallningshavande i Norrbottens län, till vilken skrivelsen remitterats till yttrande. Konungens befallningshavande yttrar, att det ej kan bortresoneras, att de åberopade missförhållandena bottna i svårigheter av mer än tillfällig natur. Konungens befallningshavande fortsätter: »Det enda tänkbara botemedlet emot ifrågavarande svårighet och de missförhållanden, vilka framträda såsom konsekvenser därav, skulle givetvis ligga däri, att lärartjänsterna vid läroverken inom länet gjordes mera eftersträvansvärda än vad för närvarande kan vara fallet, och i berörda hänseende läser det väl ej givas någon annan praktisk utväg än att, såsom i den underdåniga framställningen hemställes, höja avlöningen något». Vidare heter det: »Vad nu beträffar detta förslag, synes det visserligen landshövdinge-ämbetet obestriddigt, att dess genomförande skulle innebära en synnerligen välbehövlig förbättring i vederbörande lärares avlöningar -- en löneförbättring, som för övrigt i princip vore en enkel gärd av rättvisa, sedan behovet av ortstillägg åt statens tjänstemän inom Norrbottens län blivit officiellt erkänt genom de senaste årens löneregleringar. Ur denna synpunkt bör även den nu föreslagna avlösningsförbättringen vara fullt motiverad».

I fortsättningen av sitt utlåtande ingår Konungens befallningshavande närmare på en analys av de omständigheter, som konstituera rekryterings-

svårigheten. Förutom de dyra levnadsomkostnaderna betonas särskilt avskildheten från kulturcentra och väl även för de flesta från hembygd; alltså vid sidan av de ekonomiska moment av psykologisk natur. De dyra resorna äro därför icke att betrakta såsom någon lyx, utan de äro rent av nödvändiga betingelser för att upprätthålla yrkets färdigheter och lynnets spänstighet, varför de merkostnader, dessa nödvändigtvis medföra, böra jämväl täckas genom ortstilläggen. Med hänsyn till det sålunda anförda anser Konungens befallningshavande, att de ortstillägg, som beredas de manliga ämneslärarna, ej lämpligen böra sättas lägre än 500 kronor, motsvarande en extra lönegrad, därest det önskade syftet skall vinnas.

Kungl. läroverksöverstyrelsen, som i sitt utlåtande vitsordade de av rektor Wallin meddelade uppgifterna om förhållandena vid läroverket, lät tillika, för att förebringa en av statsutskottet vid dess behandling av ovan nämnda motioner äskad utredning, sitt utlåtande följas av statistiska tabeller, av vilka med önskvärd tydlighet framginge, att Norrbottens län ägde mindre förutsättningar än någon annan landsdel att draga till sig behövliga lärarkrafter. I anslutning därtill yttrar överstyrelsen: »Beträffande dyrheten i Norrbottens län framgår av ovan nämnda sammandrag, att levnadsomkostnaderna i sagda län äro högre än i varje annat län och endast överträffas av motsvarande omkostnader i Stockholms stad. Det torde böra framhållas, att, såsom framgått av detaljuppgifterna till nämnda sammandrag, Luleå hör till de allra dyraste orterna i Norrbottens län». I fortsättningen heter det: »Det ligger i öppen dag, att denna svårighet att er hålla lärare jämte de i sammanhang därmed stående täta ombytena av lärarkrafter är i hög grad menlig för ungdomens undervisning. En förändring härutinnan är så mycket önskvärdare, som städerna i fråga, särskilt med hänsyn till de dryga bördor, som numera åligga kommunerna i allmänhet i fråga om byggnad och underhåll av läroverkshus m. m., ha berättigade krav på att få undervisningen vid därstädes befintliga läroverk lika väl tillgodosedd som å övriga orter, liksom det också är tillbörligt att undervisningen vid dessa läroverk fullt motsvarar de kostnader, statsverket i varje fall måste på dem offra». Sedan läroverksöverstyrelsen slutligen, i likhet med Konungens befallningshavande i Norrbottens län, uttalat tvivel om den föreslagna förhöjningens — respektive 300 och 150 kronor — tillräcklighet, tillstyrker densamma den av rektor Wallin gjorda framställningen.

På statskontorets avstyrkande yttrande över framställningen förklarade emellertid Kungl. Maj:t den 16 februari 1910 rektor Wallins skrivelse icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Motivet till statskontorets hållning skola i det följande närmare beröras.

I närmaste sammanhang med ovan relaterade framställning står en

av rektor Wallin den 28 september 1910 ånyo till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse. Med hänvisning till föregående hemställan och med fasthållande av en allmän löneförbättring för läroverkets lärare såsom enda riktiga lösningen av frågan, begär rektor, för undervisningens nödtorftiga upprätthållande genom någorlunda kvalificerade vikarier, att arvodet åt vikarie- rande och extralärare måtte, från och med höstterminen 1911 tillsvidare, utgå efter 2,600 kronor för läsår räknat. Återigen understöder läroverks- överstyrelsen kraftigt rektors vädjan; återigen erinrar densamma om vad den förut framhållit, att frågan om avlöningsförhöjning åt lärarpersonalen vid de allmänna läroverken i Norrbottens län kunde och borde lösas oberoende av spörsmålet om den allmänna löneregleringen. På statskontorets motstånd föll även denna sista från härvarande rektorsämbete utgångna hemställan i ortstilläggsfrågan.

Lika litet medförde en liknande framställning från rektor J. V. Lindgren m. fl. lärare vid Umeå högre allmänna läroverk, daterad den 4 februari 1911, något resultat. I nämnda skrivelse hävda undertecknarna, att för läroverken i Västerbottens län samma skäl föreligga för ortstillägg som för dem i Norrbottens län. Samtidigt åberopas i skrivelsen en framställning till Kungl. Maj:t från Svenska läraresällskapets styrelse av den 11 juni 1910, där i sammanhang med en påyrkad ny lönereglering för läroverkslärarkåren uppställes kravet på ortstilläggs beviljande åt lärare i övre Norrlands städer i likhet med landsstatstjänstemännen därstädes. Detta yrkande har sin stora betydelse såsom uttryck för hela lärarkårens uppfattning av frågan.

Statskontorets hållning var även vid de sista framställningarna avvissande. Dock har denna avvissande hållning i betydelsefull mån modifierats. Under det att statskontoret, i likhet med 1909 års statsutskott, förut absolut avvisat kravet med hänvisning till dels den ofullständiga utredningen och dels de i dess ögon betänkliga konsekvenser i anseende till förut tillämpade principer vid läroverkslärarkårens föregående löne- reglering, ha de i anförda framställningar åberopade fakta helt undanryckt grunden till de förstnämnda skälen och betänkligt rubbat den för de senare. Om nämligen å ena sidan statsutskottet har ett formellt sken av rätt, då den betraktar läroverkslärarnas lönereglering såsom oberoende av andra statens tjänstemannakårens och principerna för den förra såsom orubbliga om de ock för de senare på grund av tids- och ortsförhållan- dens tryck kunna och böra därefter anpassas, så försvinner å andra sidan även detta sken av rätt och konsekvens, när man äntligen ställer i utsikt att bereda läroverkslärarna en lönereglering, baserad på likställdhet med övriga statstjänstemän, och söker inordna dem i för dessa fastställda löne- grader. Så yttrar även statskontoret i sitt utlåtande över rektor Wallins

sista framställning, att det anser de förhållanden, som enligt vad handlingarna utvisade vore rådande vid de allmänna läroverken i Norrbottens län, böra påkalla en revision snarast möjligt av de bestämmelser, som gällde angående lärarnas vid de allmänna läroverken avlöningsförhållanden i syfte att åtminstone för vikarierande och extra lärare vid förenämnda läroverk bereda bättre lönevillkor.

Emellertid krävde lärarkårens ställning vid denna tid överhuvud en förbättring av lönevillkoren, och åt lärarlönenämnden, tillsatt genom kungl. brev av den 5 juli 1912, överlämnades att uppgöra grunderna för en ny lönereglering. Helt naturligt skulle även frågan om ortstillägg av denna upptagas och besvaras. De här ovan relaterade framställningarna och yttrandena i frågan tjänade till material, och statskontorets sista ståndpunkt i frågan varslade om, att frågan var på väg att tränga sig igenom. Också finner man i lärarlönenämndens betänkande, Bd. I, pp. 184 ff, ett enhälligt förslag till en ökning av lönen för ordinarie läroverkslärare i Norr- och Västerbottens län, som anses utgöra ett skäligt vederlag för de högre levnadsomkostnaderna och motväga svårigheterna för lärarplatsernas rekrytering. Förslaget innebär ett tillägg av 10 % av ordinarie lärares kontanta avlöning. Samma tillägg föreslås av enahanda skäl för lärare vid folkskoleseminarierna inom samma län, o. a. p. 259. Med detta förslag har äntligen givits ett slutgiltigt erkännande av rättvisan i de krav, som de förut relaterade framställningarna hävdade.

I avvaktan på genomförandet av en genom lärarlönenämndens betänkande i utsikt ställd definitiv lönereglering ville Norr- och Västerbottens läroverkslärare ej omedelbart urgera frågan om ortstillägget såsom en isolerad fråga. Under tiden ha kristidens ekonomiska sviter gjort de gamla lönesatserna orimliga och även de i förslaget bebådade otillräckliga. En provisorisk lönereglering för 1918 ingiver visserligen hopp om att den definitiva löneregleringen kan väntas taga hänsyn till det nya ekonomiska läget och penningvärdets fall, men fråga torde bliva, om så kommer att ske i tillräcklig grad. Emellertid har denna provisoriska lönereglering lika litet som innevarande års krigstillägg inneburit någon lösning av den nu synbarligen fullmogna frågan om ortstillägg.

Frånvaron av varje tecken till den stora lönefrågans avgörande för- anledde Luleå lokalförening av läroverkslärarnas riksförbund, vilken vid denna tid omfattade snart sagt alla läroverkets samt några av folkskoleseminariets lärare, att i förening med Umeå lokalförening i slutet av år 1915 vända sig med en skrivelse till Norr- och Västerbottens läns representanter i riksdagen med anhållan om medverkan till lönereglering på följande riksdag, eller, för den händelse proposition ej förelades riksdagen, åstadkommande av åtminstone ett skäligt ortstillägg för de särskilt av dyr-

tiden hårt drabbade Norr- och Västerbottenslärarna. I denna skrivelse framhölls,

att redan före kristidens början lärarna vid dessa läroverk hade att kämpa mot större ekonomiskt betryck än deras kamrater vid sydligare läroverk, beroende på de synnerligen dryga levnadsomkostnaderna, varmed i första hand avsåges hyror, bränsle, resor och frakter samt flyttningen;

att kristidens stegring av levnadsomkostnaderna icke för dem i någon mån uppvägs av ökade inkomster, såsom fallet torde ha varit icke så sällan i fråga om andra samhällsgrupper, t. ex. näringsidkarna;

att lärarna vid dessa läroverk i allmänhet befinna sig i de lägsta lönegraderna och att därför varje stegring av levnadsomkostnaderna är för dem särskilt kännbar, på grund varav lärarkåren i denna del av landet lever under de mest prekära förhållanden i ekonomiskt avseende.

Skrivelsen utmynnade i den anhållan, att, därest löneprovisorium för hela lärarkåren icke bleve föremål för riksdagens behandling, vederbörande länsrepresentant måtte hos riksdagen föreslå, att ett ortstillägg av 10 % av den kontanta lönen, dock högst 500 kronor, måtte beviljas de ordinarie lärarna vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna i Norrbottens och Västerbottens län att utgå från och med den 1 januari 1916, varvid de av lärarlönenämnden i övrigt föreslagna bestämmelserna borde iakttagas.

Den välvilja och det intresse för vår sak, som visades vid det personliga frambärandet av petitionen till i Luleå stad bosatta länsrepresentanter, ledde dock till ingen praktisk påföljd. Vid riksdagens sammanträde ansågs nämligen varje motionerande i frågan utsiktslöst, varom Luleå lokalförening underrättades. Att denna utgång kändes som en bitter besvikelse, må här icke fördöljas.

B. Omsättningen inom lärarekåren vid Luleå läroverk.

Angelägenheten av att genom skäligt dyrortstillägg stärka de övre norrländska läroverkens ställning vid konkurrens om lärarekrafter har som ovan nämnts med skärpa betonats av de myndigheter, som tidigare haft att yttra sig i frågan. Senare tiders erfarenhet har blott ytterligare understrukt detta faktum. Omsättningen inom lärarekåren har varit osedvanligt stark. Under perioden 1905—1917 ha vid Luleå högre allmänna läroverk tjänstgjort — tillfälliga vikarier oberäknade — ej mindre än 54 extra- eller vikarierande lärare. Då inalles under samma period tjänstgjort 49 ordinarie lärare, blir således summan 103, d. v. s. lärarekåren

har — då antalet lärarebefattningar (ordinarie och extra ordinarie) i medeltal varit 23 — under 12 år i sin helhet omsatts $4\frac{1}{2}$ gånger. Uttryckt i procent har således årliga omsättningen inom hela Luleå lärarekår under perioden stigit till mer än 38 %. Bland enbart *ordinarie ämneslärare* (antalet ordinarie platser 17 och tjänstgörande ordinarie lärare under perioden 43) har omsättningen samtidigt årligen uppgått till något mer än 21 %. Huru ofördelaktigt så täta ombyten måste verka för undervisningen, inses lätt. För jämförelsens skull bör nämnas, att då — enligt de uppgifter angående antal lärare och utnämnde lärare, som lämnas i kungl. läroverksöverstyrelsens underdåniga berättelser under femårsperioden $\frac{1}{7}$ 1911— $\frac{30}{6}$ 1916 — medelantalet ordinarie läraretjänster under denna period (härvid medräknas *ej* rektorerna, *ej* heller övningslärarna) varit 1,086,4 och årligen i medeltal nyutnämnts eller transporterats 86,8 ordinarie lärare (lektorer, adjunkter, lärarinnor), har alltså under perioden i fråga de allmänna läroverkens ordinarie ämneslärarepersonal i hela riket omsatts med *ej* fullt 8 %.

Svårigheten att till ledigförklarade platser erhålla kompetente sökande har gjort sig allt kännbarare med åren. Under perioden 1905—1916 ha icke mindre än 8 ordinarie tjänster vid Luleå läroverk måst ledigförklaras 2 eller flere gånger, innan kompetente sökande anmält sig, därav en, lektorat i kristendom, 5 gånger. Ett flertal ordinarie lärare, anställda vid Luleå läroverk, ha under perioden 1910—17 fått transport efter en tjänstgöring av 3—6 år. En lärare har sökt och erhållit transport efter blott 2 års tjänstgöring vid läroverket. En annan fann med sin fördel förenligt att taga avsked från sin befattning vid läroverket efter blott ett års tjänstgöring därstädes för att efter en kortare mellantid tillträda en tjänst av samma art vid ett läroverk i mellersta Sverge. Under tiden 1905—1909 var en tjänstgöring vid läroverket av 4—8 år vanlig, innan transport erhöles; numera sökes och erhålles, som ovan nämnts, transport efter åtskilligt kortare tjänstgöring. Särdeles ofta har lärare, som utnämnts till annan befattning före vårterminens början, omedelbart, således under pågående läsår, lämnat sin tjänstgöring vid Luleå läroverk för att tillträda sin nya befattning, ett förhållande, som är ytterst sällsynt i fråga om andra läroverk i riket. Ja, under senare år ha åtskilliga fall inträffat, då lärare efter erhållen transport till annat läroverk under pågående läsetermin upphört att tjänstgöra i Luleå. Åtminstone i ett fall har lärare av hälsoskäl varit hindrad att tjänstgöra i Luleå alla vårterminer under tjänstetiden därstädes.

Orsakerna till de täta lärareombytena ävensom till svårigheten att erhålla kompetenta sökande till vid Luleå läroverk ledigförklarade lärare-

befattningar ligga i öppen dag. Det för »sörlänningar» hårda klimatet, Luleå stads karaktär av fjärrort och icke minst ortens osedvanligt höga levnadskostnader äro tillräckliga förklaringsgrunder. Därtill kommer att Luleå och dess läroverk även i ett annat för lärarekåren speciellt viktigt avseende måste sägas vara vanlottat. I sydligare delar av landet erbjuda icke endast huvudstaden och universitetsstäderna rika tillfällen till fortsatt utbildning och rikare andligt liv. Även åtskilliga andra av våra sydligare läroverksstäder erbjuda läraren goda studiemöjligheter, av vikt ej minst för hans verksamhet som undervisare av mogen ungdom. Luleå är jämväl i detta avseende ogynnsamt ställt. Studiefärder till utlandet, i all synnerhet av nöden för lärare i främmande levande språk, ställa sig för lärare i Luleå utomordentligt besvärliga och med hänsyn till nuvarande höga levnadskostnader ytterst dyrbara.

C. *Ifrågasatt kommunalt dyrtidstillägg.*

Många städer, särdeles sådana, som kunna betecknas som dyrorter, ha, som bekant, tillerkänt sina läroverkslärare stundom högst avsevärda lönetillskott i form av kommunalt hyresbidrag för att på så sätt till sig locka kvalificerade lärarekrafter. (Bil. 3.) Även stadsfullmäktige i Luleå ha under åren 1900—1913 åt vid stadens läroverk tjänstgörande *extra* och *vikarierande* lärare tilldelat ett hyresbidrag av 200 kronor (10 % av lönen), som emellertid 1914 indrogs, samtidigt som extralärarnes arvode höjdes. Den 21 mars 1917 gjorde läroverkets nuvarande rektor Albert Falk hos Luleå stadsfullmäktige hemställan om ett särskilt kommunalt ortstillägg för läroverkslärarne därstädes att utgå intill dess staten i samband med den väntade definitiva löneregleringen genom särskilt lönetillägg för lärare i övre Norrland själv sörjde för god rekrytering vid därvarande allmänna läroverk. Rektor föreslog, att förenämnda tillägg måtte, i analogi med vad staden beslutat med avseende på folkskollärarekåren, utgå med 200 kronor för extra och vikarierande samt övningslärare (musik-, gymnastik- och teckningslärare), och med 300 kronor för samtliga ordinarie ämneslärare, och vidare borde åt de gifta dessutom tilldelas 80 kronor per år åt hustrun och 24 kronor per år för varje barn, dock så, att intet bidrag finge överstiga 500 kronor och att, där till detta lönetillskott berättigad samtidigt innehade annan tjänst, för vilken staden redan beviljat dyrtidshjälp, denna senare dyrtidshjälp jämte honom som lärare vid läroverket tillkommande lönetillskott ej finge överstiga 500 kronor. Ifrågavarande förslag av rektor avstyrktes av drätselkammaren och stadsfullmäktiges be-

redningsutskott samt avlogs av stadsfullmäktige under motivering att det begärda dyrortstillägget väl vore motiverat, men att det vore statens och ej kommunens sak att bevilja det, då lärarne vore statens tjänstemän. Ett under överläggningen inom stadsfullmäktige av en dess ledamot framställt yrkande om dyrortstillägg till hälften av de av rektor föreslagna beloppen samlade 13 röster, mot detsamma och för beredningsutskottets hemställan avgåvos 9, men då för beviljandet av ifrågavarande ortstillägg såsom avseende anslag till ett nytt ändamål fordras två tredjedelar av de avgivna rösterna, hade stadsfullmäktige avslagit varje yrkande om dyrortstillägg. Alltfort utgår till lärarna vid Luleå läroverk intet som helst kommunalt bidrag. Då den kommunala beskattningen i Luleå ytterligare höjts, äro utsikterna att erhålla ett kommunalt bidrag även för framtiden särdeles små.

Sedan ifrågavarande hemställan gjordes i mars 1917, har emellertid Luleå stads egenskap av dyrort blivit allt kännbarare.

D. *Luleå såsom dyrort.*

Huru levnadskostnader gestaltade sig i Luleå före kristiden, ger ett studium av bifogade tabeller I, II, III en ungefärlig föreställning. Dessa tabeller äro antingen utdrag ur, eller grundade på tillgängliga siffror ur kungl. socialstyrelsens statistik. Tabell II upptager som synes samtliga städer i riket med högre allmänt läroverk, tabell I samtliga med undantag av fyra. Dessa fyra torde dock snarare sänka än höja medeltalet. Tabellerna I och II visa nu, att Luleå, beträffande utgifter för livsmedel, lyse och bränsle, kommer som den fjärde i ordningen i fråga om dyrort och beträffande hyror som den sjätte samt beträffande sammanlagda utgifter för dessa poster som den femte. Dessutom härleder man lätt, att Luleå vad angår nyssnämnda utgiftssumma ligger minst 8 % över medeltalet. Tabell III visar Luleå som dyrort jämförd med sex städer med högre allmänt läroverk belägna i södra och mellersta Sverige. Dessa städer äro av ungefär samma storlek och folkmängd som Luleå och äro dessutom alla utom en liksom denna residensstäder. Som synes ligger Luleå nära 13 % över medeltalet.

Vad angår kristidens verkningar ser man av tabell I, att proportionen är ungefärligen densamma åtminstone vad utgifter för livsmedel, lyse och bränsle beträffar. Rörande hyror har ej några exakta siffror kunnat erhållas sedan 1912, men sannolikt är den procentuella ökningen härvidlag ej mindre för Luleå än för de övriga i betraktande av den väl kända bo-

stadsbristen i denna stad. I detta sammanhang må ock särskilt framhållas, att Luleå i kungl. socialstyrelsens dyrortsgruppering för år 1916 räknas till grupp I. Läggas här till stadens exceptionellt avlägsna läge med ty åtföljande långa järnvägstransporter, som nu, med den 100-procentiga höjningen av järnvägstarifferna, ställa sig särskilt dyrbara, måste, i betraktande av att staden saknar varje särskild lockelse för en läroverkslärare, ett dyrortstillägg av 15 % vara väl befogat.

Vad rektor och lärarkollegiet i den anförda redogörelsen meddelat rörande de täta ombytena av lärare och svårigheten att erhålla kompetenta lärarkrafter, är av mycket allvarlig art och äger i stort sett sin tillämpning jämväl i fråga om såväl högre allmänna läroverket i Umeå som om samskolorna i Skellefteå, Piteå och Haparanda. Att lärare ej vilja söka sig till dessa läroanstalter eller stanna kvar, när de en gång kommit dit, beror givetvis på det avlägsna läget, som förorsakar långa och kostsamma resor, varje gång de behöva komma ut för rekreation eller av annan anledning, samt på de högre levnadskostnaderna i orten och på klimatiska och andra förhållanden, som göra en längre vistelse däruppe mindre lockande. Någon ändring till det bättre i fråga om lärarpersonalens rekrytering vid dessa läroverk torde icke vara att förvänta, med mindre densamma tillförsäkras en något bättre löneställning än lärarpersonalen i andra landsorter i riket. Detta gäller icke blott de ordinarie lärarna utan jämväl extra och vikarierande lärare samt övningslärare, varför ortstillägg böra utgå även till dessa. Den angelägenhet, varom här är fråga, kan ej utan skada undanskjutas till en oviss framtid, utan måste upptagas till avgörande i samband med det nu framlagda löneregleringsförslaget. Med insikt om, att saken ej tål uppskov, ifrågasätter löneregleringskommittén, att det kan bli nödvändigt vidtaga interimistiska åtgärder i angivet syfte, till dess de av densamma åberopade undersökningarna blivit slutförda, men den uttalar som sin mening, att det i sådant fall bör ankomma på vederbörande kommuner att tillgodose läroverkslärarnas intressen i förevarande avseende.»

Mot detta löneregleringskommitténs uttalande torde med skäl kunna göras den invändningen, att det ej kan vara förenligt med rättvisa och billighet, att just de övre norrländska kommunerna skola betungas med särskilda utgifter för ifrågavarande statstjänarnes avlöning, så mycket mindre som dessa kommuner själva ha att kämpa med samma svårigheter som nödvändiggöra en högre avlöning för nämnda lärare. Såsom framgår av ovan citerade redogörelse, ha ock stadsfullmäktige i Luleå avslagit en under år 1917 framställd begäran om kommunalt ortstillägg åt därvarande läroverkslärare. Därvid erkändes visserligen, att dyrortstillägget vore motiverat, men fram-

hölls tillika, att det vore statens och ej kommunens sak att bevilja det, då lärarna vore statens tjänstemän.

Skall i förevarande avseende något bliva gjort, måste det helt visst göras från statens sida. Vad lönereglerykommittén anfört om pågående undersökningar till utvärderande, i vad mån de olika höga levnadskostnaderna inom landets skilda delar kunna betinga ortstillägg för vissa grupper stats-tjänare, torde ej heller böra få lägga hinder i vägen för, att ortstillägg redan nu i någon form beviljas ifrågakvarande lärare. Även om frågan vid denna riksdag ej kan definitivt lösas och de framtida grunderna för bemälda ortstillägg fastställas, synes dock, med hänsyn till det trängande behovet av att någonting göres, lönereglerykommitténs anvisning om »interimistiska åtgärder» böra vinna beaktande. Det lär därvid endast böra tillses, att ortstilläggen givas i den form och under sådana förbehåll, att en blivande allmän reglering av frågan om ortstillägg icke föregripes. Till följd härav torde varken rektors och lärarekollegiets vid Luleå högre allmänna läroverk yrkande om 15 procent av den kontanta avlöningen eller lärarlönenämndens förslag om 10 procent kunna läggas till utgångspunkt för ett beslut i ärendet. Däremot synas de ortstillägg, som redan nu utgå till vissa statens befattningshavare i övre Norrland, särskilt ortstillägg till landsstatens tjänstemän, kunna tjäna till ledning vid bestämmande av läroverkslärarnas ortstillägg. Emellertid böra dessa senare utgå med något högre belopp, dels emedan lärarna länge fått vänta på sin löner reglering, dels ock därför, att de endast i ringa mån kunna bereda sig några biinkomster. Det är ock av vikt, att ortstilläggen ej tilltagas för låga, om de skola kunna tjäna syftet att locka lärare till de allmänna läroverken i övre Norrland och kvarhålla dem där. Till rektor vid högre allmänt läroverk och samskola samt till lektor och manlig adjunkt torde ortstillägget sålunda böra utgå med åtminstone 300 kronor, till kvinnlig adjunkt, extra och vikarierande lärare, ämneslärarinna vid samskola och övningslärare med full tjänstgöring vid högre allmänt läroverk med 200 kronor samt till övningslärare med full tjänstgöring vid samskola med 150 kronor.

De skäl, som anförts till förmån för ortstillägg åt lärare vid de högre allmänna läroverken och samskolorna i övre Norrland, äga även sin giltighet i fråga om lärarpersonalen vid folkskoleseminarierna samt vid folkskolor, mindre folkskolor och småskolor därstädes. Beträffande folkskoleseminarierna innefattar den av rektor och lärarkollegiet vid högre allmänna läroverket i Luleå gjorda framställningen även en hemställan om ortstillägg åt lärarpersonalen vid dessa läroanstalter. Det låter sig icke heller förneka, att det för seminarierna är lika viktigt, att genom någon förmån i avlöningshänseende få rekryteringen av lärarpersonalen underlättad som för

de allmänna läroverken. Under den relativt korta tid folkskoleseminariet i Luleå varit i verksamhet, har en stark omsättning av lärarkrafter vid detsamma ägt rum; och ofta har det varit förenat med stora svårigheter att erhålla kompetenta lärare. Vid Umeå folkskoleseminarium har omsättningen visserligen varit något mindre, men även där har det stundom visat sig svårt att erhålla goda och tillräckliga lärarkrafter.

Angående ortstilläggens storlek torde denna i fråga om folkskoleseminarierna bära bestämmas efter samma grunder som de, vilka föreslagits beträffande de högre allmänna läroverken och sålunda för rektor, lektor och adjunkt utgöra 300 kronor och för extra och vikarierande lärare, övningsskollärare och övningslärare med full tjänstgöring 200 kronor.

I fråga om lärarpersonalen vid folkskolorna, de mindre folkskolorna och småskolorna föreligger minst lika stort behov av ortstillägg, som för lärarna vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna. Denna lärarpersonal får, särskilt i de avlägsnare bygderna, i ännu högre grad än läroverks- och seminarielärarna erfar de olägenheter, som sammanhånga med landsändans avlägsna läge och klimatiska förhållanden m. m. Många få utföra sitt arbete under synnerligen svåra förhållanden till följd av otidsenliga skollokaler, bristande uppmuntran i sin lärargärning från hemmens sida och andra omständigheter av olika slag. Långt skilda från alla kulturcentra, utan tillfälle till bildande umgänge och genom långa avstånd och dåliga kommunikationer utestängda från beröring med den övriga världen måste de under en känsla av tryckande isolering år efter år utföra sitt tragna arbete i det tysta. Då därtill kommer, att levnadskostnaderna ställa sig mycket höga framför allt på grund därav, att en stor del förnödenheter måste hämtas från annat håll och, sedan de fraktats på järnväg från sydligare orter, ytterligare köras eller bäras långa vägar, förstår man, att dessa lärare måste känna sig i en ogynnsam ställning i jämförelse med sina kolleger på andra orter. Följden härav blir ock, att de i de flesta fall sträva att vinna transport söderut, där förhållandena äro gynnsammare och tjänsterna mera lockande.

Man får under sådana förhållanden ej förundra sig över, att lärarbristen i övre Norrland är mycket stor. Orsakerna härtill kunna visserligen vara flera, men att de nu påpekade förhållandena utgöra en av de starkaste, kan ej förnekas.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 199 till riksdagen 1916 angående utvidgning av folkskoleseminariet i Luleå till dubbelseminarium lämnas en redogörelse för lärarbristen i de 4 nordligaste länen. Därav framgår, att under tiden 1916—1920 omkring 620 lärare beräknades vara erforderliga utöver dem, som ansågos kunna bli tillgängliga. De flesta av dessa

torde komma på Norr- och Västerbottens län. I dessa båda län finnes ett opropotionerligt stort antal mindre folkskolor. Även om denna skolform ännu länge måste bibehållas i avsevärd utsträckning, är dock uppenbart, att en icke oväsentlig del av de mindre folkskolorna redan nu borde ombildas till egentliga folkskolor. Bristen på kompetenta lärare gör emellertid, att så ej kan ske.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 203 till innevarande års riksdag angående ytterligare anslag till nybyggnads- och ändringsarbeten vid folkskoleseminariet i Luleå finnes intaget ett yttrande av folkskolöverstyrelsen, däri meddelas, hurusom en folkskolinspektör påpekat, att de rådande förhållandena åstadkommit, att en stor del av de förbättringar, som skoldistriktet beslutat och som vore oundgängliga förutsättningar för den norrländska landsbyggdens kulturella utveckling, måste stanna på papperet, om ej kraftiga åtgärder vidtagas till ökningen av examinerade lärarkrafter för folkskolorna. Enligt en annan folkskolinspektörs erfarenhet hade lärarbristen menligt inverkat på skoldistriktets intresse för skolväsendets förbättring, då man ansåge det lönlöst att göra något, när lärare med vederbörlig examen ej kunde erhållas.

Vad slutligen angår småskollärare, har bristen på sådana hittills ej varit så stor som bristen på folkskollärare, men under de senare åren har även på dessa lärare inträtt en ganska kännbar brist, på grund varav ett flertal platser ej kunnat besättas med examinerade lärare.

Att verkliga skäl föreligga för beviljande av ortstillägg jämväl åt folkskollärare och småskollärare i de båda nordligaste länen, torde med hänsyn till vad som här anförts ej kunna bestridas. Dessa lärare ha också själva väckt fråga därom. Dels har nämligen, såsom i löneregleringspropositionen omnämnes, Kiruna lärarkår i en hos chefen för ecklesiastikdepartementet gjord framställning anhållit, att frågan om kallortstillägg måtte upptagas till beprövande i samband med löneregleringsspörsmålet, dels ha 15 särskilda lärarföreningar i Norrbottens län i skrivelse till ortens riksdagsmän gemensamt hemställt, att riksdagsmännen ville till båtнад för folkundervisningen behjarta här ifrågasvarande angelägenhet genom att verka för, att lärarkåren vid folk- och småskolor inom Luleå stift måtte tillerkännas såsom ortstillägg 15 procent å den lön, som vid blivande lönereglering kommer att för landets folk- och småskollärarkår fastställas.

Emellertid torde även i fråga om denna lärarkår endast interimistiska åtgärder i förevarande avseenden nu kunna ifrågasättas. Ortstilläggen synas därför icke böra bestämmas till viss procent av lönen utan utgå med bestämt belopp, angivet i kronor, samt givas med det förbehåll, att

Lärargrupp	Antal	å 300 kronor	å 200 kronor	å 150 kronor	Summa kronor
Rektorer, lektorer och adjunkter vid högre allmänt läroverk	33	9,900	—	—	9,900
Adjunkter vid samskola	12	3,600	—	—	3,600
Extra och vikarierande lärare vid högre allmänt läroverk eller samskola, ämneslärarinnor vid samskola samt övningslärare vid högre allmänt läroverk	28	—	5,600	—	5,600
Övningslärare vid samskola	9	—	—	1,350	1,350
Rektorer och adjunkter (lektorer) vid folkskoleseminarium	12	3,600	—	—	3,600
Extra och vikarierande lärare, övningslärare och övningskollärare vid folkskoleseminarium	22	—	4,400	—	4,400
Ordinarie och extra ordinarie lärare vid folkskola	562	—	112,400	—	112,400
Biträdande lärare vid folkskola, lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola	1,384	—	—	207,600	207,600
		17,100	122,400	208,950	348,450

beslutet ej får anses præjudicierande med avseende på en eventuellt blivande allmän reglering av ortstilläggen.

Vid avvägande av de belopp, som kunna anses skäligen, torde dessa, om de skola visa sig verksamma, ej kunna sättas lägre än till 200 kronor för ordinarie, extra och vikarierande folkskollärare samt till 150 kronor för biträdande lärare vid folkskola, lärare vid mindre folkskola och småskola.

Beträffande det anslagsbelopp, som skulle för ändamålet erfordras, framgår detta av vidstående tablå, däri lärarna av de olika grupperna äro upptagna med det antal, som enligt tillgänglig statistik för närvarande finnes anställt i respektive skolor. För folk- och småskolor ha dock icke senare siffror än för år 1916 stått till buds.

Då antalet lärare och lärarinnor i folkskolorna och småskolorna kan antagas ha åtskilligt ökats sedan 1916, torde anslagsbeloppet böra avrundas uppåt till 350,000 kronor.

Beträffande ortstilläggen åt lärare i folk- och småskola, kunde möjligen ifrågasättas, att vederbörande skoldistrikt skulle betala en tiondel därav i likhet med vad fallet är beträffande den kontanta avlöningen i övrigt till dessa lärare. Om så skedde, skulle, då ortstilläggen för ifrågasvarande lärarkår belöpa sig till 320,000 kronor, statens anslag kunna minskas med 32,000 kronor. Något förslag härom hava vi dock ej ansett oss böra framställa.

Med stöd av vad sålunda anförts få vi vördsamt hemställa,
 att riksdagen ville *dels* på extra stat för år 1919
 anvisa ett förslagsanslag av 350,000 kronor att under sagda år utgå som ortstillägg åt lärare vid de högre allmänna läroverken och samskolorna, vid folkskoleseminarierna samt vid folk- och småskolorna i Västerbottens och Norrbottens län,
dels bestämma, att ortstilläggen skola, med de villkor och bestämmelser Kungl. Maj:t må äga att utfärda, utgå med följande belopp, nämligen för rektor, lektor och adjunkt vid högre allmänt läroverk samt för adjunkt vid samskola 300 kronor,
 för extra och vikarierande lärare vid högre allmänt läroverk, ämneslärarinna vid samskola samt övningslärare med full tjänstgöring vid högre allmänt läroverk 200 kronor,
 för övningslärare med full tjänstgöring vid samskola 150 kronor,
 för rektor och adjunkt (lektor) vid folkskoleseminarium 300 kronor,
 för extra och vikarierande lärare, övningslärare med full tjänstgöring och övningsskollärare vid folkskoleseminarium 200 kronor,

för ordinarie, extra ordinarie och vikarierande lärare vid folkskola 200 kronor, samt
för biträdande lärare vid folkskola, lärare vid mindre folkskola och lärare vid småskola 150 kronor.

Stockholm den 7 maj 1918.

O. Bergqvist.

Axel E.Fagerlin.

Gustav Rosén.

C. I. Asplund.

Paul Hellström.

Emil Lagerkvist.

Herman Rogberg.

J. A. Stenberg.
